

TÜRKİYE'DE 2001 YILI SONRASI YASAL VE KURUMSAL REFORMLARIN EKONOMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Yrd.Doç.Dr. Filiz ÖZKAN
Sakarya Üniversitesi
İİBF Finansal Ekonometri Bölümü
fozkan@sakarya.edu.tr

Prof.Dr. Recep TARI
Kocaeli Üniversitesi
İİBF İktisat Bölümü
rtari@kocaeli.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada 1980 sonrası dönem için, Türkiye'de 2001 krizi sonrası alınan istikrar tedbirleri sonrasında gerçekleştirilen yasal ve kurumsal düzenlemelerin ekonomiye etkisi incelenmiştir. Yasal ve kurumsal reformların hız kazandığı 2001 yılı sonrası ve öncesi dönemde, sanayi üretim endeksi, enflasyon, para arzı ve dolaşımdaki para değişkenlerinin seyrinde yapısal bir kırılma olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapay değişken tanımlanmış ve otoregresif model kullanılarak test edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre, 2001 yılı sonrası dönemde makroekonomik göstergelerde önceki döneme kıyasla anlamlı bir iyileşme olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yasal ve Kurumsal Düzenlemeler, Yapısal Kırılma.

THE IMPACT OF LEGAL AND INSTITUTIONAL REFORMS ON TURKISH ECONOMY AFTER 2001

ABSTRACT

In this study, the impact of legal and institutional regulations, which are put into effect after the stabilization measures of the 2001 crisis, on the economy is examined for the post-1980 period. A dummy variable is defined to determine whether or not there is a structural break for the variables of industrial production index, inflation, money supply and the money in circulation in the pre-2001 and post-2001 periods that legal and institutional reforms have been quickly progressed and this dummy variable is tested through the autoregressive model. According to the analysis results, it is determined that in the post-2001 period there is a significant progress in the macroeconomic indicators compared to the previous period.

Keywords: Legal and Institutional Regulations, Structural Breakage.

1. GİRİŞ

Yasal ve kurumsal yapının ekonomi üzerindeki etkisi iktisat tarihi boyunca ilgilenilen bir konu olmuştur. Teorik temelleri eski kurumsal iktisada dayanan ve daha sonra yeni kurumsal iktisat yaklaşımında yer alan kurumsal yapı ve ekonomi ilişkisi son zamanlarda da birçok çalışmayla ampirik olarak incelenmektedir. “*Bir toplumda oynanan oyunun kurallarını belirleyen kurumlar*”(North, 2002:9), geniş anlamda ekonomik davranışların teşvik edilmesi, caydırılması ve sınırlandırılması için gerekli olan yapıyı ifade etmektedir. Kurumların kalkınma açısından kritik rolü bulunmaktadır. Kurumcu hipoteze göre, bazı toplumlar üretimi, yatırımı, istikrarı, reformların gerçekleştirilmesini, güvenilirliği ve beşeri sermayeyi geliştirmeyi sağlayan iyi kurumlara sahiptir ki bu ülkeler aynı zamanda başarılı ekonomilere de sahiptirler (Acemoğlu and Causes, 2003). Kurumsal iktisat yaklaşımı çerçevesinde kurumsal reformların gerekliliğini belirten görüşler, politikacıların doğru tercihleri oluşturma, politika araçlarını doğru belirleme ve kullanma gereksinimi üzerinde durmaktadırlar ve şu soruların cevaplarını aramaktadırlar. Politikacılar tarafından uygulanan politikalar ne kadar güvenilirdir? Açık hedeflerin amaçlanması ve tecrübelerle yönlendirilmiş işlemlerin uygulanması mı daha iyi olur? Bu geniş kapsamlı soruların cevabı aranırken 1929 Dünya Buhranı, 1970 stagflasyon krizi ve Sovyet sisteminin çöküşü gibi tarihsel gelişmelere bakıldığında farklı kalıplar sunan uzmanlara ihtiyacın arttığı söylenebilir. Hem makro hem de mikro düzeyde toplumsal sistemlerdeki aralıklı buhranlar ve bunun sonucunda bireysel belirsizlik, çağdaş toplum bilimi hakkında çok az şey bilindiğini gösteren heyecan verici ve önemli bir konudur. Toplumsal sistemin zaman içindeki dinamikleri, politika kalıpları etkileşimlerine bağlı olarak davranışlardaki değişikliklerden ve performansı yükselten veya düşüren kurumsal değişimlerden etkilenmektedir (Eggertsson, 1998). North kurumsal değişim ve ekonomik performans ilişkisini incelediği çalışmalarında, etkisiz kurumların kalması ve değiştirilememesinin sebebinin yöneticilerin mali ihtiyaçlarının bir sonucu olduğu ve mülkiyet haklarını kendi çıkarları için kullanarak işlem maliyetlerini arttırdıkları sonucuna ulaşmıştır. North’a göre etkisiz kurumların rekabetçi bir ortamda varlıklarını sürdürebilmelerinin sebebi ise bilgi asimetrisi olarak görülmektedir. Genelde aktörler yetersiz bilgiler üzerinde hareket ederler ve doğru kararlar veremezler (North, 2002:140-141). Ekonomiyi olumlu şekilde etkileyecek kurumların oluşturulması için ekonomistler, bilim adamları olarak, kurumların ortaya koyduğu alternatifler altında belirli amaçların nasıl daha verimli olarak takip edilebileceği konusunda politik önerilerde bulunabilirler. Kamu politikası önerilen çeşitli kısıtlamalarla daha etkili hale gelebilir (Kasper and Streit, 1998).

Kurumlar birinci olarak kaynak dağılımını sağlayan sistemleri ve mülkiyet hakkı sistemlerini düzenleyici etkiye sahiptir. Sınırlı kaynakların adaletli bir şekilde dağıtımı için sınırlayıcı kurallara yani denetim mekanizmasına ihtiyaç vardır. Kurumsal iktisadın ilgilendiği önemli konulardan biri olan denetim sorunu, önemli bir iktisadi sorun olan işlem maliyetlerinin nedeni olarak görülmektedir. Kısaca işlem maliyetleri kaynakların belirsiz denetiminin sonucudur. Denetim sorunu, sınırlı kaynaklara yönelik rekabetin bir veya birtakım şekillerle çözülmesi zorunluluğu yüzünden ortaya çıkmaktadır. Bireyler kaynaklar üzerindeki uygun denetimin sağlanmasını devletten beklemektedirler. Ancak kaynakların kaybedilmesinin en önemli sebebinin ortaklardan birisinin fırsatçı ve aldatıcı davranması olduğu gerçeği hatırlanacak olursa bireyler

devlete güvenmekle hata etmiş olabilirler. Çünkü kaynak dağılımını etkin olarak sağlayamayan denetim düzenlemeleri, bazen hem politik olarak güçlü çıkar gruplarını tatmin etmek için hem de sınırlı bilgi dünyasında hükümetlerin geleceği yanlış tahmin ettikleri için uygulanabilmektedir. İşlem maliyetlerinin düşük olması için bireylerin devletin denetim organlarına (kanunlar, polis, mahkemeler) güvenmeleri gerekmektedir. Devlete olan güvenin sağlanması ise güçlü bir kurumsal yapıya bağlıdır. Güçlü kurumsal çerçeve, iş yapmanın genel maliyetini etkilemekten çok daha fazlasını gerçekleştirerek, birçok alanda etkinliğin sağlanmasına ve örgütlenme türlerinin ilerlemesine katkıda bulunur (Eggertsson, 1998).

Yasal ve kurumsal yapının ikinci olarak da, politik karar almada önemli etkisi vardır. Politik sistem içindeki tüm faaliyetlerin kurullarla sınırlanması politikacıların çıkar amaçlı davranışlarını engelleyici en önemli unsurdur. Politik düzenin sağlanması için getirilen kurullar, hangi siyasal yönetim sistemi için olursa olsun, her türlü güç ve yetkinin kötüye kullanılmasının engellenmesini ifade etmektedir. Aslında bu gücü engelleyen en önemli sistem demokrasidir. Kurumsal bir yapı olarak demokrasi ile ekonomi arasındaki ilişki konusu da son zamanlarda üzerinde oldukça fazla çalışmanın yapıldığı bir başka konudur. Bu nedenle literatürde daha demokratik bir yönetim için saydamlık, hesap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, iktidarın sınırlandırılması ve kural ve kurumların önemine dikkat çekilmektedir.

Başarılı ekonomilerin gerçekleştirilmesi için gerekli diğer kurumsal düzenlemeler ise, bürokrasinin etkinliği ve yolsuzluğun önlenmesidir. Toplumsal kararların verilmesinde rol alan devletin ve bürokrasinin, etki alanlarını ve kendilerine sağladıkları kazançları arttırma güdüsü ile davranış sergiledikleri, birçok ampirik çalışmayla da kanıtlanmış çok önemli bir sorundur (Alesina and Roubini, 1990; Alesina vd. 1993; May, 1987). Anayasal kısıtlamalarla ve gerekli kurumsal düzenlemelerle, yönetimde bulunanların ve seçkin grupların toplumun gelirlerini, yatırımlarını ve diğer faaliyetleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarının önlenmesi gerekmektedir.

Kurumsal sorunların çözümüne ilişkin makroekonomik gelişmeler çerçevesinde öne çıkan bir başka önemli konu ise, para politikasını yürütme yetkisinin bağımsız bir Merkez Bankasına devredilmesi gerekliliğidir. Enflasyonun istikrarına, toplumsal tercihleri yansıttığı varsayılan hükümetten daha fazla ağırlık veren bağımsız bir merkez bankası daha uzun vadeli ilkeler doğrultusunda davranarak, hükümetin para politikası araçlarını kısa vadeli siyasi çıkarları için kullanmasını engelleyecektir.

Bu çalışmada, Türkiye’de 2001 krizi sonrasında alınan istikrar kararları çerçevesinde gerçekleştirilen yasal ve kurumsal reformların ekonomi üzerindeki etkisi incelenmiştir. Çalışmanın amacı, literatürdeki çalışmaların çoğunda olduğu gibi kurumsal yapı göstergeleriyle büyüme arasındaki neden sonuç ilişkisini incelemek değil, 2001 yılından sonra hız kazanan yasal ve kurumsal reformların ekonomik göstergelerin seyrinde anlamlı ve olumlu bir değişiklik yaratıp yaratmadığının belirlenmesidir. 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin her ne kadar birçok olumsuz etkisi olduysa da, artık ertelenemeyecek yasal ve kurumsal reformların gerçekleştirilmesine vesile olması nedeniyle olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle 1994 yılından itibaren, ekonomik faaliyetlerle ilgili yapılması gereken reformlar siyasiler tarafından bilinmesine rağmen, başta bu reformları uygulayacak güce sahip siyasi iktidarın olmamasının yanında, birçok nedenden dolayı reformun

gerçekleştirilmesi mümkün olamamıştır. Nitekim 1994 yılından sonraki dönemde göze çarpan en önemli çaba, özelleştirmelerin hız kazanmasından ibaret kalmıştır. Ancak 2001 yılında yaşanan kriz sonrasında daha kapsamlı bir istikrar programıyla birçok yasal ve kurumsal reform gerçekleştirilmiş, ayrıca Avrupa Birliğine üyelik süreci çerçevesindeki çalışmalara hız verilmesi de bu konuda önemli bir adım olmuştur. Bu nedenle yasal ve kurumsal düzenlemeler açısından 2001 yılı sonrası bir dönüm noktası olmuştur. Bu düzenlemelerin ekonomi üzerinde etkisinin belirlenmesi için, 2001 yılı öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönem tanımlanmış ve bir yapısal kırılma olup olmadığı test edilmiştir. Analizde sanayi üretim endeksi, enflasyon, para arzı ve dolaşımdaki para değişkenleri ele alınmış, yapısal kırılmanın belirlenmesi amacıyla 2001 yılı sonrası dönem için “1”, diğer dönemler için “0” olan yapay değişken tanımlanmıştır. Çalışmada yine bir yapısal kırılmanın olduğu 1980 yılı sonrası dönem ele alınmıştır. Veriler TCMB istatistiklerinden elde edilmiş, analizlerde E-Views paket programı kullanılmıştır.

2. 2001 YILI SONRASINDA GERÇEKLEŞTİRİLEN YASAL VE KURUMSAL DÜZENLEMELER

Türkiye’de 2001 kriziyle birlikte “düzenleme” kelimesinin daha sık kullanılmaya başlanması, düzenlemeler konusunu siyasi tartışmaların ve ekonomik araştırmaların odağı haline getirmiştir. Bu konudaki yaşanan gelişmelerde Avrupa Birliği üyelik sürecinin hız kazanması en önemli itici güç olmuştur. Türkiye AB mevzuatı çerçevesinde anayasal, yasal, ekonomik, sosyal ve idari alanlarda önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Bu düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde ikinci önemli faktör ise IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarıdır. Benzer şekilde Türkiye’ye mali ve teknik destek sağlayan Dünya Bankası da Türkiye’nin bazı yapısal reformları gerçekleştirmesi ve önerilerini dikkate almasını şart koşmuştur. Bunların yanı sıra OECD de iletişim sektörünün liberalleşmesi, rekabetin teşvik edilmesi, iç ve dış piyasaların ticarete ve yatırıma açılması için yararlı olabilecek düzenleyici politikaların uygulanması konusunda Türkiye’yi teşvik etmiş, gelişmelere ilişkin raporların incelenmesi yoluyla yapısal kurumlar ve politika araçları değerlendirilmiş ve yeni önerilerde bulunulmuştur. Tüm bu faktörlerin etkisiyle Türkiye’de 2001 sonrasında birçok yasal ve kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. Bu düzenlemelerin en önemlilerinden biri Merkez Bankası’nın bağımsızlığıyla ilgili düzenlemelerdir. Bu çerçevede ülkemizde Avrupa birliğine üyelik sürecinde Maastricht kriterlerine uyum sağlama hedefinin etkisiyle, 5 Mayıs 2001 tarih ve 24393 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile bankanın özerk bir para politikası uygulayabilmesi güvence altına alınmıştır. Türkiye’de Merkez Bankasının bağımsız olması için yapılan düzenlemelerin yanı sıra, 1982 yılında kurulan Sermaye Piyasası kurulu, 1994 yılında kurulan Radyo ve Televizyon Üst Kurulu ve 1997 yılında kurulan Rekabet Kurulunun yapılanmaları gözden geçirilmiş; 2000 yılında çalışmalarına başlanan Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu ve Telekomünikasyon Kurulu; 2001 yılında faaliyete geçen Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu ve Şeker Kurulu, 2002 yılında kurulan Kamu İhale Kurulu ve Tütün ve Tütün Mamülleri ve Alkollü İçecekler Piyasası Düzenleme Kurulu faaliyetlerine başlamışlardır.

Başta mali piyasaların olmak üzere, ekonomideki çarpan etkileri büyük olan sektörlerin iktisadi faaliyetlerden beklenen etkinliğinin en üst düzeyde gerçekleşebilmesi için “belirsizlik”lerin en az düzeyde olması gerektiği bilinmektedir. Belirsizliğin azaltılması için de, bu sektörlerin kurala dayalı bir yönetim anlayışı çerçevesinde, saydam ve hesap verebilir bir ortamda çalışan uzman kurumlarca yönetilmesi önem taşımaktadır. Bu nedenle tüm bu alanlarda etkinliğin sağlanmasında yasal ve kurumsal reformlar göz ardı edilemeyecek kadar önemlidir. 2001 yılından sonra yaşanan gelişmeler sevindirici olmakla birlikte gerçekleştirilmesi gereken daha birçok düzenleme olduğu yapılan çalışmalarla da vurgulanmaktadır. Ayrıca “iyi ekonomik politikaların” ne olduğu hakkında göreceli olarak daha fazla bilgiye sahip olursa da “iyi kurumların” ne olduğu hakkında önemli tartışmalar mevcuttur. Örneğin aşırı değerlenmiş döviz kurlarının ya da ticaretin önüne konan engellerin gelişmekte olan ülkelere açacağı zararlar bütün ülkelerde benzerdir fakat hangi hukuk sisteminin etkin büyümeye daha uygun olduğu daha az bilinen bir bilgidir. Başka bir deyişle, kurumsal çevrenin her ne kadar büyüme sürecindeki rolü inkâr edilemez ise de her ülkenin ekonomik koşullarına uygun olarak kurumsal düzenlemelerin farklılık gösterdiği de bir gerçektir. Örneğin, gelişmiş ülkelere bakıldığında kurumsal altyapının Kıta Avrupa’sında farklı, Kuzey Amerika’da farklı ve Japonya’da daha farklı olduğu görülmektedir. Bu ülke gruplarının da değişik zaman dilimlerinde değişik düzeylerde ekonomik performans gösterdikleri de bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla, tek bir kurumsal altyapı yerine her ülkenin, dünyadaki diğer örnekleri de dikkate alarak kendisine en uygun düşen kurumları kurması gerekmektedir (Karakayalı ve Yanıkkaya, 2009).

3. LİTERATÜR ÇALIŞMASI

Literatürde kurumsal yapıyla ekonomi arasındaki ilişkinin varlığını destekleyen çalışmaların sayısı oldukça fazladır. Kurumlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli çalışmalardan biri, teorinin gelişimine katkı sağlayan North ve Thomas (1970) tarafından yapılmıştır. Batı Avrupa ülkeleri üzerine yaptıkları çalışmalarında, kurumsal yapı göstergesi olarak mülkiyet hakları ile ekonomik büyüme arasında pozitif ilişki olduğu sonucuna ulaşmışlardır (North and Thomas, 1970: 1-17). Yine kurumsal yapının ekonomi üzerindeki etkisi üzerinde önemli çalışmaları bulunan Acemoğlu, etkin kurumsal yapının ekonomiye olumlu etkide bulunduğunu ortaya koymaktadır (Acemoğlu vd., 2004:78-80). Alesina vd.(199: 189-211) kurumsal yapı göstergesi olarak politik kurumların kalitesini ele aldıkları çalışmalarında, politik kurumların kalitesinin, üretimde etkinliği arttırdığı ve daha yüksek büyüme oranlarına yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır. Gökalp ve Baldemir (2006: 212-226), kurumsal yapı ve ekonomik büyüme ilişkisini inceledikleri çalışmalarında, 199 ülkeyi kümeleme analiziyle üç gruba ayırmışlar ve panel veri analizi ile ifade özgürlüğü ve hesap verebilirlik (şeffaflık), politik istikrar, yönetimin etkinliği, düzenlemelerin kalitesi, hukukun üstünlüğü ve yolsuzlukların önlenmesi değişkenlerinin ekonomik büyümeyi ne yönde etkilediğini araştırmışlardır. Ülke grupları itibariyle farklı sonuçlara ulaşmışlar ve kurumların büyümeyi olumlu yönde etkilediğine ilişkin net sonuçlara ulaşamamışlardır. Bu çalışmada, sadece yolsuzluğun önlenmesi değişkeninin üç ülke grubunda da ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği bulgusuna ulaşmışlardır. Yapraklı (2008: 301-307) Türkiye’nin de içinde yer aldığı 36 üst orta gelir düzeyindeki ülke örnekleminde panel veri analizi kullanarak, ifade özgürlüğü ve şeffaflık, politik istikrar,

düzenlemelerin kalitesi ve hukukun üstünlüğü değişkenlerinin ekonomik büyüme üzerinde negatif, yönetimin etkinliği ve yolsuzluğun önlenmesi değişkenlerinin ise ekonomik büyüme üzerinde pozitif etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Onur (2005: 127-152) yapmış olduğu çalışmada finansal liberalizasyon ve GSMH büyümesi arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada, 1980-2002 yılları arasındaki M2 para arzı, ithalat-ihraçat toplamı, sermaye hareketleri toplamı ve kamu harcamaları toplamı veri değişkenlerini ele alarak, Granger Nedensellik analizi yapmıştır. Elde ettiği sonuçlara göre finansal kalkınmanın GSMH büyümesinin nedeni olmadığı, büyümenin ise finansal kalkınmanın gecikmeli olarak nedeni olduğu sonucuna ulaşmıştır. Vural (2007: 1-29) ise kurumsal koordinasyon endeksi değişkenini kullandığı çalışmada, kurumsal yapı ve iktisadi performans arasında U tipi bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Çalışmada, Türkiye, Yunanistan, Portekiz, İspanya gibi kurumsal koordinasyonun zayıf olduğu ülkelerde iktisadi performansın diğerlerine göre düşük olduğu görülmüştür. Çalışmada mevcut ve yeni oluşturulacak kurumsal yapının koordine bir şekilde çalışabilecek yapıda olması gerektiğine, piyasaların düzenlenmesine yönelik politikaların da sosyal politikalar ile eşgüdüm içerisinde belirlenmesinin taşıdığı öneme dikkat çekilmiştir.

4. YÖNTEM VE VERİ SETİ

Çalışmada 2001 yılı sonrasında gerçekleştirilen yasal ve kurumsal düzenlemelerin ele alınan ekonomik göstereleler üzerindeki etkisinin test edilmesinde otoregresif zaman serileri analizi kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan otoregresif modelin genel gösterimi aşağıdaki gibidir;

$$Y_t = \alpha_0 + \alpha_1 Y_{t-1} + \alpha_2 Y_{t-2} + \dots + \alpha_n Y_{t-n} + DUMMY_{2001s} + \varepsilon_t$$

Burada Y_t ele alınan her bir makroekonomik gösteregeyi ifade etmektedir, $DUMMY_{2001s}$ değişkeni ise 2001 yılı sonrası için "1", diğer hallerde "0" olarak tanımlanan yapay değişkendir. 2001 yılı sonrasında yapısal kırılmanın olup olmadığının incelenmesinde, kullanılan değişkenlerdeki "değişim" incelendiğinden dolayı serilerin yıllık yüzde değişimleri kullanılmıştır.

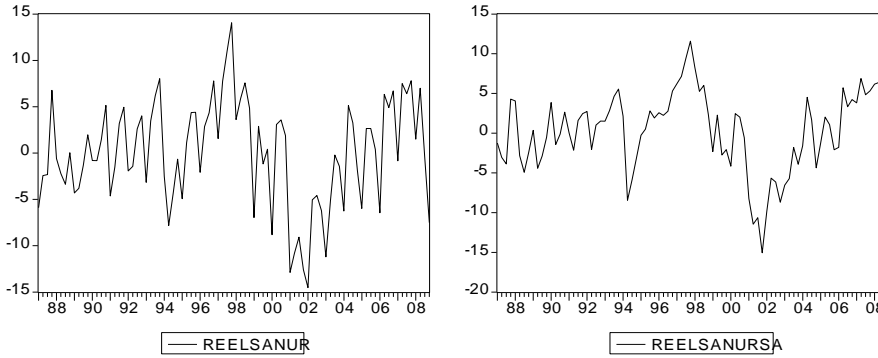
Zaman serisi analizlerinde öncelikle serilerin durağan yapıda olması gerekmektedir. $AR(n)$ otoregresif modelde kullanılan seriler durağan olmadığında çözümlenmelerde kullanılan varsayımlar geçerli olmayacaktır. t değerleri t dağılımı, F değerleri F dağılımı izlemeyeceğinden t ve F sınamaları güvenilir olmayacaktır. Ayrıca ACF ve $PACF$ grafikleri de serinin yapısı hakkında karar verilmesinde yardımcı olabileceklerdir (Brooks, 2002: 377). Bu çalışmada serilerinin durağanlık yapıları Genişletilmiş Dickey Fuller (1979: 427-431) birim kök (ADF) testi ile incelenmiştir. Otoregresyon analizinin yapılabilmesi için gerekli varsayımlardan normallik varsayımının sağlanıp sağlanmadığının sınamasında Jarque-Bera (JB) testi kullanılmıştır (Bera and Jarque, 1981: 313-318). Belirlenen modeller test edildikten sonra hata terimleri arasında otokorelasyon olup olmadığı ise Breusch Godfrey LM testi ile kontrol edilmiştir (Godfrey, 1988: 121-139). Hata terimlerinin sabit varyansa sahip olması otoregresyon analizi için gerekli şartlardan bir diğeridir. Hata terimlerinin sabit varyanslı olup olmadığının belirlenmesinde ise ARCH LM test kullanılmıştır. Analizlerde kullanılan serilere ilişkin açıklamalar aşağıda verilmiştir:

- *Sanayi Üretim Endeksi*: Kullanılan veri serisi 1987(Q1)-2008(Q4) dönemine aittir. Seri 1997=100 ve 2005=100 olmak üzere iki ayrı seriden elde edilmiştir. Sanayi üretim endeksi serisi reel hale getirilirken kullanılan TÜFE serisinin 2003 baz yılı olması sebebiyle, sanayi üretim endeksi serisi de 2003 baz yılına çevrilmiştir. Reel hale getirilen seri, mevsimsel etkiden arındırılmıştır. Serinin yıllık % değişimi kullanılmıştır.
- *Enflasyon*: 1987=100 ve 2003=100 olmak üzere farklı baz yıllarına sahip iki seri aynı baz yılına (2003) çevrilerek yıllık % değişimi hesaplanmıştır.
- *Para Arzı (M1)*: En dar anlamdaki para arzını ifade eden M1 serisi kullanılmıştır. Kullanılan veri serisi 1987 (Q1)-2008(Q4) dönemine aittir. Reel hale getirilen serinin yıllık % değişimi hesaplanmıştır.
- *Dolaşımdaki Para*: Kullanılan veri serisi 1987(Q1)-2008(Q4) dönemine aittir. Reel hale getirilen serinin yıllık % değişimi hesaplanmıştır.

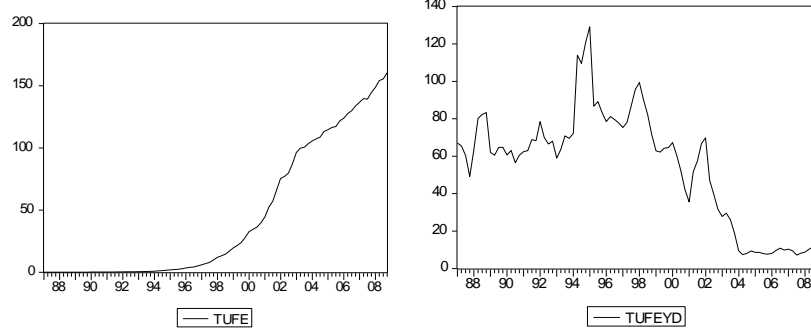
5. ANALİZ SONUÇLARI

Reel hale getirilen serilerin durağanlık yapılarının belirlenmesi amacıyla öncelikle serinin zamana bağlı grafiği incelenmiştir. Grafik analizinde mevsimsel etkinin görüldüğü seriler, hareketli ortalama yöntemi ile mevsimsel etkiden arındırılmıştır. Her bir serinin seviye itibari ile dönüşüm uygulanmış haldeki grafikleri Şekil 1-Şekil 4’de verilmiştir. Serilerin durağanlık yapılarının belirlenmesi amacıyla yapılan birim kök testi sonuçları da Tablo 1’de verilmiştir.

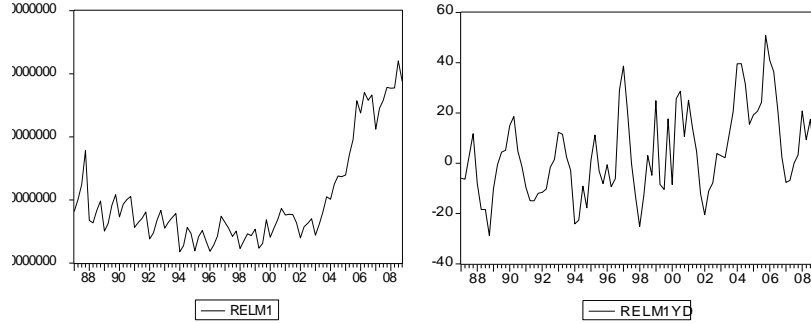
Şekil 1: Reel Sanayi Üretim Endeksinin Seviye İtibari ile Mevsimsel Etkiden Arındırılmış Grafikleri

Reel hale getirilen sanayi üretim endeksi serisinin grafiğine bakıldığında serinin mevsimsel etkiler içerdiği görülmektedir. Mevsimsel etkinin belirlenmesi için mevsimsel yapay değişken tanımlanmış ve katsayıların anlamlı olduğu görülmüştür. Bu yüzden seri mevsimsel etkiden arındırılmıştır. Hareketli ortalamalar yöntemiyle mevsimsel etkiden arındırılan serinin durağanlık yapısı ADF birim kök testi ile incelenmiştir. Tablo 1’de verilen sonuçlara bakıldığında serinin %5 anlamlılık düzeyinde seviye itibariyle durağan olduğu görülmektedir.

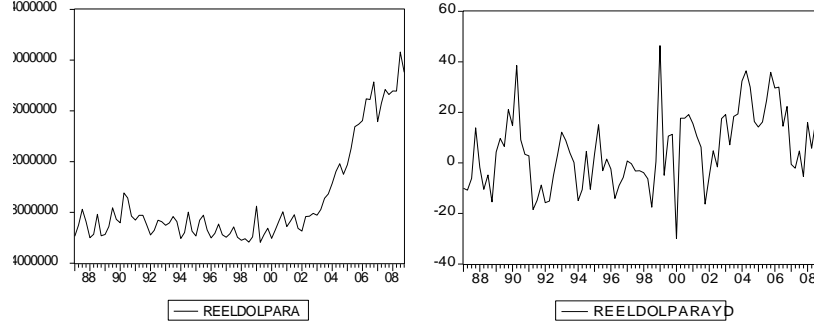
Şekil 2: Enflasyonun Seviye İtibari ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri

Enflasyon oranı göstergesi olarak ele alınan TUFEnin serisinin grafiği incelendiğinde mevsimsel etkinin olmadığı ancak trend etkisinin olduğu görülmektedir. Serinin yıllık yüzde değişimi alındığında ise trend etkisinin ortadan kalktığı, ancak durağanlığın sağlanmadığı görülmüştür. Tablo 1'de verilen ADF sonuçlarına bakıldığında da, yüzde değişimi alınan TUFEnin serisinin seviye itibariyle durağan olmadığı, birinci dereceden farkının ise % 1 anlamlılık düzeyinde durağan olduğu görülmektedir. Bu yüzden analizlerde yüzde değişimi alınan serinin birinci dereceden farkı kullanılmıştır.

Şekil 3: Reel M1'in Seviye İtibari ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri

Reel M1 serisinin grafiğine bakıldığında öncelikle serinin durağan olmadığı görülmektedir. Ayrıca mevsimsel etkinin olabileceği de anlaşılmaktadır. Mevsimsel yapay değişkenleri ile yapılan regresyon sonucunda katsayıların anlamlı olduğu görülmüştür. Ancak serinin yıllık yüzde değişimi alındığında mevsimsel etki ortadan kalkmıştır. Ayrıca Tablo 1'e bakıldığında reel M1 serisi durağan değilken, yüzde değişiminin çeşitli anlamlılık düzeyleri itibariyle tüm ADF modellerinde durağan olduğu görülmektedir.

Şekil 4: Reel Dolaşımdaki Para'nın Seviye İtibari ve Yıllık Yüzde Değişim Grafikleri

Reel dolaşımdaki para serisinin grafiğine bakıldığında serinin durağan olmadığı anlaşılırken mevsimsel etkinin olup olmadığı konusunda kesin fikir edinilememektedir. Mevsimsel yapay değişkenleri ile yapılan regresyon analizinde katsayıların anlamlı olmadığı, dolayısıyla mevsimsel etki olmadığı anlaşılmıştır. Birim kök testi sonuçlarına bakıldığında ise, reel dolaşımdaki para serisinin seviye itibariyle durağan olmadığı, yıllık yüzde değişiminin ise çeşitli anlamlılık düzeyleri itibariyle tüm ADF modellerinde durağan olduğu görülmektedir.

Serilerin durağanlık yapılarının belirlenmesi amacıyla yapılan birim kök testi sonuçları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: ADF Testi Sonuçları

	Sabit Terimli	Gec	Sabit terimli ve Trendli	Gec	Sabit terimsiz ve trendsiz	Gec
San. Üretim Endeksi%	-5,27*	1	-6,434*	1	-3,99*	2
Enflasyon%	-0,04	8	-1,74	8	-0,89	8
Δenflasyon	-4,41*	7	-4,69*	7	-4,31*	7
M1%	-2,70***	4	-4,08*	7	-2,02**	8
Dolaşımdaki Para%	-2,85***	4	-4,90*	3	-2,44**	4
	%1	-3,51	-4,06		-2,59	
Kritik değerler	%5	-2,89	-3,46		-1,94	
	%10	-2,58	-3,15		-1,61	

Not: “*”, “**”, “***” sırasıyla %1, %5, %10 düzeylerinde anlamlı katsayıları belirtmektedir.

İncelenen makroekonomik göstergelere ilişkin tahmin edilen otoregresif model sonuçları Tablo 2’de verilmiştir;

Tablo 2: Otoregresyon Analiz sonuçları

Katsayılar	San.Ür.E.	Enflasyon	M1	Dol. Para
<i>Sabit</i>	-28,33** (0,03)	-0,21 (0,7)	-0,08 (0,96)	0,49 (0,77)
<i>DUMMY2001</i>	9,07** (0,05)	-1,43 (0,16)	14,94* (0,00)	15,36* (0,00)
<i>AR(1)</i>	0,97* (0,00)	–	0,73* (0,00)	0,41* (0,00)
<i>AR(4)</i>	-0,51* (0,00)	-0,58* (0,00)	-0,64* (0,00)	-0,32* (0,00)
<i>AR(5)</i>	0,49* (0,00)	–	0,39* (0,00)	–
<i>AR(8)</i>	–	-0,29* (0,00)	-0,22* (0,01)	–
<i>R2</i>	0,92	0,3	0,63	0,40
<i>DW</i>	1,67	1,78	1,98	2,00
<i>F_p değeri</i>	0,00	0,00	0,00	0,00
<i>JB</i>	25,51(0,0)	491,61(0,00)	1,72(0,42)	31,08(0,0)
<i>LM</i>	1,09(0,34)	0,99 (0,37)	0,48(0,61)	0,59(0,55)
<i>ARCH</i>	0,54(0,58)	0,08 (0,91)	1,23(0,29)	1,14(0,32)

Not: Parantez içindeki değerler olasılık değerlerini; “*”, “**”, “***” sırasıyla %1 ve %5 düzeylerinde anlamlı katsayıları belirtmektedir.

Analiz sonuçlarına bakıldığında bütün modellerde sabit varyans ve otokorelasyon probleminin olmadığı, M1 değişkeni haricinde normallik varsayımının sağlandığı görülmektedir. M1 değişkenine ilişkin model için, gözlem sayısı yeterince büyük olduğundan ve sabit varyans problemi de olmadığından dolayı, tüm regresyon modelleri güvenilirdir. Test sonuçlarına bakıldığında, enflasyon haricindeki diğer değişkenlerin 2001 yılı sonrası için tanımlanan yapay değişkenlerin katsayılarının pozitif ve istatistiki olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Enflasyon değişkenine ilişkin modelde ise katsayının istatistiki olarak anlamlı olmamasına rağmen katsayı beklenildiği gibi negatif olarak gerçekleşmiştir. Ekonomik canlanmanın bir göstergesi olan sanayi üretim endeksinin yasal ve kurumsal düzenlemelerden sonraki dönemle önceki dönem arasında pozitif yönde ve anlamlı bir farklılığın olması kurumsal düzenlemelerin olumlu etkisine işaret etmektedir. Dolaşımdaki para ve para arzı değişkenleri için tanımlanan yapay değişkenlerin de pozitif yönde istatistiki olarak anlamlı olması ekonomideki genişlemeye işaret etmektedir. Ayrıca enflasyon için aynı katsayının anlamlı olmamasına rağmen negatif olarak gerçekleşmesi de enflasyonun bu dönemde öncesine göre daha düşük olduğuna işaret etmektedir. Nitekim enflasyon gibi istikrarlı olmayan serilere ilişkin ampirik sonuçlarda, istatistiksel anlamlılığın sağlanmasının zor olduğu bilinmektedir. Bu nedenle enflasyon değişkenine ilişkin

katsayının, sadece beklenildiği gibi negatif olarak gerçekleşmesi de, kurumsal düzenlemeler sonrası enflasyonda düşüş yaşanmasına kanıt olarak kabul edilebilir.

Türkiye’de 1970’li yıllarda başlayan ve 1980’den sonra önemli boyutlara varan kronik enflasyon sorununu çözülememesine giderek artan bir tepki oluşmuştur. Daha sonra Avrupa Birliği uyum sürecinin de etkisiyle enflasyonun kontrol altına alınması için Merkez Bankası Kanunu’nda yapılan değişikliğin ekonomideki olumlu etkileri açık bir şekilde hissedilmiştir. Bu çalışmada elde edilen 2001 yılı sonrasında enflasyon oranında düşme yaşandığı bulgusuna ulaşılmada, 5 Mayıs 2001 tarih ve 24393 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan “Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile bankanın özerk bir para politikası uygulamasının güvence altına alınmasının etkisinin büyük olduğu düşünülmektedir. Merkez bankası bağımsızlığına ilişkin literatüre bakıldığında da, yüksek seviyede merkez bankası bağımsızlığının fiyat istikrarını sağlamada önemli bir kurumsal etken olduğunun vurgulandığı görülmektedir. Merkez Bankası Bağımsızlığı ve enflasyon arasındaki ilişkiyi inceleyen Sturm ve Han (2001), gelişmekte olan ülkeler için yapmış oldukları çalışmalarında, merkez bankası bağımsızlığının enflasyon üzerinde önemli etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Cukierman vd. (1992) çalışmalarında, merkez bankalarının fiyat istikrarını sağlayacak bir kurum haline gelmesinin hükümetlerin de fiyat istikrarını sağlamadaki kararlılığının göstergesi olduğunu belirtmişlerdir. 72 ülke üzerinde yaptıkları çalışmalarından elde ettikleri ampirik sonuçlar merkez bankası bağımsızlığının düşük olmasının yüksek enflasyona yol açtığını göstermektedir. Barışık (2004) ’ın 2001 tarihli TCMB kanunun makroekonomik göstergelere yansımaları incelediği çalışmada elde ettiği, merkez bankası bağımsızlığının ekonomide olumlu gelişmelere neden olduğu, bütçe açıkları ve büyümeye olumlu katkı yaptığı bulguları, bu çalışmada elde edilen sonuçlarla örtüşmektedir.

Türkiye’de 2001 yılı sonrasında öncelikle merkez bankası kanununda ve düzenleme ve denetleme kurullarının yapısında gerçekleştirilen değişiklikler ile ekonomik özgürlüğün artması ve belirsizliğin azalması, ekonomik aktörlerin daha etkin karar vermesine neden olmuştur. Bu çalışmada yasal ve kurumsal düzenlemelerden sonraki dönemde sanayi üretiminde pozitif yönde anlamlı bir farklılığın olmasının en önemli nedenlerinden birinin bu olduğu düşünülmektedir. Aynı şekilde dolaşımdaki para ve para arzı değişkenlerine ilişkin katsayının da pozitif ve anlamlı olması ekonomik gelişmenin göstergesidir. Kurumsal yapının ekonomik performans üzerindeki etkisi konusunda önemli çalışmalar yapan North (1999: 110) da etkin kurumsal yapının eksik ve asimetrik bilgi nedeniyle ortaya çıkan piyasa aksaklıklarını ortadan kaldırarak, ekonomik aktörlerin etkin kararlar almalarını sağladığını belirtmektedir. Asimetrik bilgi sorununun ekonomik karar almadaki olumsuz etkilerine çözüm olarak kurallara bağlı, açık, şeffaf ve hesap verebilir bir ekonomi politikası *ekonomik özgürlüğün* sağlanmasında son derece önemlidir. Kurumsal yapının bütünü kapsayan bir gösterge olarak *ekonomik özgürlük endeksinin* ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur (Spindler (1991); Easton ve Walker (1997); Ali (1997) ve Dawson (1998). Bu çalışmada elde edilen yasal ve kurumsal düzenlemelerin yoğun bir şekilde yaşandığı 2001 yılı sonrası dönemde ekonomik büyümede pozitif yönde anlamlı bir farklılığın olmasına yönelik bulgular, literatürdeki çalışmalarla örtüşmektedir.

Kurala bağı ve siyasi iktidardan bağımsız bir ekonomi politikası denildiğinde ilk akla gelen Avrupa Birliği ve Maastricht kriterleridir. Literatürde Avrupa Birliği'ne üye ülkelerin bu üyelikten sağladıkları yararlar konusunda çok fazla sayıda çalışma mevcuttur. Birliğe üye ülkeler kendi ulusal politikalarından vazgeçerek, yetkilerini Avrupa Merkez Bankası'na devretmişlerdir. Böylelikle son derece bağımsız bir ekonomi politikasının uygulanması etkinliği önemli ölçüde arttırmıştır. Bu çerçevede Jahjah (2000) yapmış olduğu çalışmada, Parasal Birlik içinde merkez bankasının bütçe sınırlamasını etkileyici bir rol oynadığını, Birlik içindeki ülkelerin toplam borç yükümlülüğünün Maastricht kriterleri nedeniyle, Birliğe üye olmayan ülkelere daha az olduğunu ampirik olarak kanıtlamıştır.

Türkiye'de 2001 yılı sonrasında Avrupa Birliğine üyelik çalışmalarının hız kazanmasıyla gerçekleştirilen yasal ve kurumsal düzenlemelerin ekonomiye olumlu etki yaptığı göz önünde bulundurularak, Birliğe üye olmadaki kararlılığın devam etmesinin son derece önemli olduğu unutulmamalıdır.

6. SONUÇ

Ülke ekonomilerinin farklı gelişmişlik düzeyinde olmasının en önemli nedenlerinden biri, doğru kurallar koyan ve kuralları etkin bir şekilde yürüten kurumları oluşturan ülkelerin istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyümeyi sağladıkları gerçeğidir. Toplumlar mülkiyet haklarının korunması, etkin bir şekilde işleyen bürokratik yapı, yolsuzluğun önlenmesi ve ekonomik özgürlüğün sağlanması için iyi kurumlara sahip oldukları ölçüde başarılı ekonomilere sahip olabilmektedirler. Güvenilirliği sağlamaya yönelik düzenlemeler çerçevesinde ise, öncelikle merkez bankasının bağımsızlığı, güdülerle uyumlu sözleşmeler ve asil vekil ilişkileri, disiplinli maliye politikaları ile şeffaf ve hesap verebilir idari düzenlemelere işaret edilmektedir. Bu çalışmada, Türkiye'de 2001 yılı sonrasında hız kazanan yasal ve kurumsal düzenlemelerin önceki döneme kıyasla ekonomide anlamlı bir iyileşme sağlayıp sağlamadığı incelenmiştir. Elde edilen ampirik sonuçlara bakıldığında, sanayi üretim endeksi, para arzı ve dolaşımdaki para değişkenlerinde 2001 yılı sonrası dönem ile öncesi dönem arasında pozitif yönde anlamlı bir farklılığın olduğu görülmüştür. Enflasyon oranında ise iki dönem arasındaki farklılığın anlamlı olmamasına rağmen, 2001 yılı sonrasında enflasyonun azalma eğiliminde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu bulgular, Türkiye'de 2001 yılı sonrasında hız kazanan yasal ve kurumsal düzenlemelerin önceki döneme kıyasla ekonomide anlamlı bir iyileşme sağladığını göstermektedir. Kurumsal gelişmenin ekonomi üzerinde etkisi olduğu gibi, ekonomik büyümenin de iyi kurumların oluşturulabilmesinde etkisi vardır. Bundan sonra yapılması gereken ise Avrupa Birliği standartları da dikkate alınarak başta yolsuzluğun ve fırsatçı yaklaşımların önlenmesi amacıyla düzenleme ve denetleme görevini üstlenen özerk kurumlar olmak üzere, ülke kalkınmasına katkı sağlayacak kurumsal reformlara devam edilmesidir. Nitekim mali sistem, bankacılık, etkin kamu yönetimi gibi alanlarda yapılan birçok bilimsel çalışmaya bakıldığında, ihtiyaç duyulan düzenlemeler konusunda ciddiye alınması gereken öneriler mevcuttur.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, Daron, Simon Johnson and James Robinson (2004), "Institutions As The Fundamental Cause of Long-Run Growth", *NBER Working Paper Series 10481*, <http://www.nber.org/papers/w10481> (02.08.2009).
- Acemoğlu, Daron and Root Causes (2003), "A Historical Approach to Assessing the Role of Institutions in Economic Development", *Finance and Development*, June, pp.27-30.
- Alesina, Alberto and Nouriel Roubini (1990), "Political Cycle in OECD Economies", *NBER Working Paper Series 3478*, National Bureau of Economic Research.
- Alesina, Alberto, Gerald D. Cohen and Nouriel Roubini (1993), "Electoral Business Cycle in Industrial Democracies", *European Journal of Political Economy*, 9, pp.1-23.
- Alesina, Alberto, Şule Özler, Nouriel Roubini and Phillip Swagel (1996), "Political Instability and Economic Growth", *Journal of Economic Growth*, 1(2), pp. 189-211.
- Ali, Abdiweli M. (1997), "Economic Freedom, Democracy and Growth", *Journal of Private Enterprise*, 3: pp.1-20.
- Bera, Anil and Carlos Jarque (1981), Efficient test for normality, heteroscedasticity and serial independence of regression residuals: Monte Carlo evidence. *Economics Letters*, 7, pp.313-318.
- Brooks, Chris (2002), *Introductory Econometrics for Finance*, Cambridge: Cambridge University.
- Cukierman, Alex, Steven B. Webb and Bilin Neyapti (1992), "Measuring the Independence of Central Banks and Its Effect on Policy Outcomes", *The World Bank Economic Review*, Vol. 6 No: 3, pp.353-398.
- Dawson, John W. (1998), "Institutions, Investment and Growth: New Cross-Country and Panel Data Evidence", *Economic Inquiry*, 2: pp.603-19.
- Dickey, David A. and Wayne A. Fuller (1979), "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root," *Journal of the American Statistical Association*, 74, pp. 427-431.
- Easton, Stephen T. and Michal.A. Walker (1997), "Income, Growth, and Economic Freedom", *American Economic Review*, 328-32.
- Eggertsson, Thrainn (1998), "Neoinstitutional Economics", *The New Palgrave Dictionary of Economics and The Law*, 2, pp.665-671.
- Godfrey, Leslie George (1988), *Specification Test in Econometrics*, Cambridge, UK: Cambridge.
- Gökalp, M. Faysal ve Ercan Baldemir (2006), "Kurumsal Yapı ve Ekonomik Büyüme İlişkisi", *Dokuz Eylül Üniversitesi SBE Dergisi*, 8 (1), ss.212-226.

- Jahjah, Samir (2000), “Inflation, Debt and Default in a Monetary Union”, *IMF Working Paper 2000/179*, Washington.
- Karakayalı, Hüseyin ve Halit Yanıkkaya (2003), “Kurumsal Faktörlerin Ekonomik Büyümeye Etkileri”, <http://www.ceterisparibus.net/makro.htm>, (22.08.2009).
- Kasper, Wolfgang and Manfred E.Streit (1988), “Institutional Economics, Social Order and Public Policy”, *The Locke Institute*, Cheltenham, Edward Elgar, pp.27-91.
- May, A. Mari (1987), “The Political Business Cycles: An Institutional Critique and Reconstruction”, *Journal of Economic Issues*, 21 (2), pp.713-722.
- North, Douglas (2002), *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge: Cambridge University Pres, (Çev Gül Çağalı Güven, Kurumlar, Kurumsal Değişim ve Ekonomik Performans), Sabancı Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- North, Douglas and Robert Paul Thomas (1970), “An Economic Theory of the Growth of the Western World”, *The Economic History Review*, 23(1), pp. 1-17.
- Onur, Sara (2005), “Finansal Liberalizasyon ve GSMH Büyümesi Arasındaki ilişki”, *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1, s.127-152.
- Spindler, Zane A. (1991), “Liberty and Development: A Further Empirical Perspective”, *Public Choice*, 69(2), pp.197-210.
- Sturm, Jan-Egbert and Jakob De Hann (2001), "Inflation in Developing Countries: Does Central Bank Independence Matter? New Evidence Based on A New Data Set", *Ifo Studien*, 47(4), pp.389-403.
- Vural, Burçak Müge (2007), “Kurumsal Koordinasyonun Ekonomik Büyümeye Etkileri”, *İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, ss.1-29.
- Yapraklı, Sevda (2008), Kurumsal Yapının Ekonomik Büyümeye Etkisi: Üst Orta Gelir Düzeyindeki Ülkeler Üzerine Bir Uygulama”, *Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review*, 8(1), ss. 301-307.